

VÉDJEGYEK SZEREPE A BIOÉLELMISZEREK PIACRA JUTTATÁSÁBAN

THE ROLE OF TRADEMARKS IN MARKETING ORGANIC FOODS

TATÁR JÁNOS – CSEGŐDI TIBOR LÁSZLÓ

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem Gödöllő

tatarj55@gmail.com, csegodi.tibor.laszlo@gtk.szie.hu

Összefoglalás

Az elmúlt évtizedekben fokozatosan nőtt az érdeklődés az ökológiai gazdálkodás és a benne rejlő lehetőségek iránt. Az Európai Unió átlagban a biogazdaságok száma a növekvő tendencia ellenére még mindig alacsonynak mondható, melyre megoldás jelenthet a gazdálkodók támogatása, valamint a fogyasztásra való ösztönzés. Ez jellemzi a hazai állapotot is, melynek fő oka, hogy a belföldi felfelvőpiac, és a feldolgozóipar hiánya miatt a termékek jelentős része nyersanyagként kerül exportra, ugyanakkor a polcokon megtalálható késztermékek jelentős része külföldről érkező importtermék. A biotermékek piaci pozicionálásában kulcsfontosságú szerepet tölt be a biotermékek tanúsítása mely garanciát biztosít a fogyasztók számára, hogy az adott termék valóban megfelel a követelményeknek, valamint megkülönböztethetőséget biztosít a hagyományos élelmiszerekkel szemben. Jelen cikk célja az Európai Unió és hazai helyzet elemzése valamint bemutatni a tanúsító szervezetek szervezeti struktúráját, tanúsítványok jelentőségét a piacon.

Kulcsszavak: védjegy, ökológiai gazdálkodás, bioélelmiszerek

JEL kód: Q13

Bevezetés

A mezőgazdaság a társadalom egyik legfontosabb tevékenysége, hiszen ellátja a lakosságot élelmiszerekkel, az élelmiszeripart és más különböző iparágakat pedig a termeléshez szükséges nyersanyagokkal. Mivel a világ területeinek jelentős részén végzik ezt a tevékenységet környezetre gyakorolt hatása nem elhanyagolható (Domokos et al, 2012). A föld népességének folyamatos növekedése és az ezzel járó növekvő fogyasztói igények miatt szükség van a megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszer és nyersanyag gyors előállítására, amely miatt a világ

mezőgazdálkodási területein legnagyobb arányban az úgynevezett ipari mezőgazdaság folyik. Az ipari mezőgazdaság célja a lakosság minél gyorsabb, olcsóbb, nagy mennyiségben történő ellátása, melynek érdekében különböző vegyi anyagokat használnak a termelési folyamatok során. Ugyanakkor ez a módszer káros szennyezőanyagokat hagyhat az élelmiszerekben, továbbá környezetkárosító hatása miatt az ipari mezőgazdaság gyakran szembe megy a fenntartható fejlődés követelményével (Némethy, 2012). Az ipari mezőgazdaság alternatívája az egyre népszerűbb ökológiai gazdálkodás, melynek jelenlegi formája a XX. század környékén több irányzat és az alternatív mezőgazdasági eljárások fejlődésének során alakult ki (Dér, 2002). Alapja a természetes biológiai ciklusok valamint a helyi erőforrások használata. Termelési folyamata során óvja a környezetet, a biodiverzitás illetve a természeti erőforrások megőrzésére, azaz a fenntartható fejlődés követelményeire törekszik. Az ipari mezőgazdálkodással szemben mellőzi a szintetikus szerek használatát, ezáltal kevés káros anyagot tartalmazó, egészséges élelmiszer termelhető. Napjainkban az Európai Unió belüli mezőgazdasági területeken általánosságban túlnyomó részt ipari jellegű mezőgazdasági termelést végeznek (1. táblázat). Hasonló helyzet figyelhető meg hazánkban is melynek fő okai, az átállási nehézségek, valamint a belföldi piac és a hazai feldolgozás hiánya (Frühwald, 2012). Tanulmányomban ennek kapcsán elemzem az ökológiai gazdálkodás jelenlegi piaci helyzetét, elmúlt évekbeli változásait, és a változások mögött álló okokat az Európai Unióban, de főként Magyarországon. A bioélelmiszerek piaci helyzetében és piacra jutásában kulcsfontosságú szerepet töltenek be a különböző tanúsító szervezetek által kibocsátott védjegyek. A védjegy egy grafikailag ábrázolható jel, melynek célja az áruk és szolgáltatások számára egyfajta egyediség biztosítása, lehetővé téve a fogyasztók számára a termék megkülönböztetését a versenytársak termékeivel szemben. Kereskedelemmel kapcsolatos szabályait az úgynevezett TRIPS megállapodás határozza meg, mely összefoglalóan tartalmazza a védjegyek, illetve szellemi tulajdonok védelmére vonatkozó általános alapelveket. Az egyezmény 15. cikkely (1) bekezdése alapján a védjegy lehet jel vagy jelek bármely kombinációja, amely alkalmas valamely vállalkozás áruinak vagy szolgáltatásainak más vállalkozás áruitól vagy szolgáltatásaitól való megkülönböztetésére. A bioélelmiszerek kapcsán az a szerepe, hogy egyfajta garanciát biztosít a fogyasztók számára, a piacon lévő bioélelmiszert a követelményeknek, jogszabályoknak megfelelően ellenőrzött körülmények között termelték. Ezáltal átláthatóvá és nyomon követhetővé teszi a termelési folyamatokat a fogyasztók számára. A tanulmány célja bemutatni a tanúsító szervezetek szervezeti struktúráját, az általuk támasztott követelményeket, ellenőrzési rendszereket és ez

által választ keresni arra a kérdésre, hogy az általuk kibocsátott tanúsítványok milyen hatással bírnak a bioélelmiszerek piacra jutása tekintetében valamint az ökológiai gazdálkodók versenyképességének megtartásában.

Anyag és módszer

Az ökológiai gazdálkodás helyzetének elemzése során a dolgozat elsősorban statisztikai adatokra, főként területi adatokra, mint az Európai Unió tagországok ökológiai gazdálkodás alatt álló terület arányainak változására a teljes mezőgazdálkodási területek arányában, valamint az ökológiai gazdálkodással foglalkozó gazdálkodók számának változására támaszkodik. Ugyanakkor külön ki kell emelni a hazai helyzetet, ez alapján következtetve a változások mögött álló okokra. Szükséges bemutatni a hazai tanúsító szervezetek követelményi és ellenőrzési rendszerének működését kiegészítve a hatályos uniós illetve hazai jogszabályokkal, ezáltal képet kapva a bioélelmiszerek és a védjegyek kapcsolatáról, gazdálkodókra gyakorolt hatásáról, ezáltal elemezve a tanúsítványok piacon betöltött szerepét. A biogazdálkodás alatt álló területek, valamint a gazdálkodók számának statisztikai adatainak változását összevetve, a jelenlegi követelményi rendszer és jogszabályok ismeretében próbál a cikk következtetni a biogazdálkodások jövőbeli lehetőségeire.

Kutatási eredmények

Az ökológiai gazdálkodás évről évre fejlődik, és egyre inkább elterjed az Európai Unió tagországokban mind a gazdálkodók, mind fogyasztók között. Megfigyelhető, hogy egyre több országban tartják fontosnak a már meglévő biogazdaságok versenyképességének, életben maradásának segítését, illetve vagy az ökológiai gazdálkodásra való áttérés ösztönzését. Az ökológiai gazdálkodás egyre inkább egyfajta életformává kezd válni melynek két oka nevezhető meg. Egyrészt az így termelt élelmiszer egészségesebb, kevesebb káros anyagot tartalmaz, másrészt a termelés folyamata környezetkímélőbb.

Biogazdálkodások helyzete az Európai Unióban

Általánosságban véve arányaiban meglehetősen kevés területen végeznek ökológiai gazdálkodást az Európai Unióban, azonban alapvetően kijelenthető, hogy ennek a gazdálkodási formának elterjedése, ha nem is folyamatos, de összességében növekvő tendenciát mutat. Az alábbi táblázat az Európai Unió országok biogazdálkodás alatt álló területek arányainak változását mutatja a teljes mezőgazdálkodási terület arányában.

**1. táblázat: Ökológiai gazdálkodások terület aránya
a teljes mezőgazdálkodás arányában**

Ország/Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Belgium</i>	3,6	4,1	4,48	4,67	5	5,17	5,8
<i>Bulgária</i>	0,5	0,5	0,76	1,13	0,96	2,37	3,2
<i>Csehország</i>	12,4	13,1	13,29	13,47	13,44	13,68	14
<i>Dánia</i>	6,1	6,1	7,31	6,44	6,25	6,33	7,67
<i>Németország</i>	5,9	6,1	5,76	6,04	6,18	6,34	6,82
<i>Észtország</i>	12,8	14,1	14,86	15,65	15,96	15,68	18,02
<i>Írország</i>	1,1	1,1	1,16	1,2	1,16	1,65	1,72
<i>Görögország</i>	8,4	5,2	9,01	7,36	6,72	7,7	6,5
<i>Spanyolország</i>	6,7	7,5	7,49	6,85	7,26	8,24	8,48
<i>Franciaország</i>	2,9	3,4	3,55	3,66	3,87	4,54	5,29
<i>Horvátország</i>	:	:	2,4	3,13	4,03	4,94	6,05
<i>Olaszország</i>	8,6	8,4	9,3	10,6	10,91	11,79	13,99
<i>Ciprus</i>	2,8	2,9	3,38	4,03	3,63	3,72	4,94
<i>Lettország</i>	9,2	10,1	10,63	9,89	10,86	12,29	13,42
<i>Litvánia</i>	5,2	5,4	5,51	5,74	5,57	7,11	7,5
<i>Luxemburg</i>	2,8	2,8	3,14	3,39	3,43	3,21	3,27
<i>Magyarország</i>	2,4	2,3	2,45	2,45	2,34	2,43	3,48
<i>Málta</i>	0,2	0,2	0,32	0,06	0,29	0,25	0,21
<i>Hollandia</i>	2,5	2,5	2,61	2,65	2,67	2,67	2,91
<i>Ausztria</i>	19,5	19,6	18,62	18,4	19,35	20,3	21,25
<i>Lengyelország</i>	3,3	4,1	4,51	4,65	4,56	4,03	3,72
<i>Portugália</i>	5,8	6,1	5,48	5,31	5,74	6,52	6,75
<i>Románia</i>	1,3	1,6	2,1	2,06	2,09	1,77	1,67
<i>Szlovénia</i>	6,4	7	7,32	8,07	8,55	8,85	9,12
<i>Szlovákia</i>	9,1	8,6	8,53	8,18	9,37	9,47	9,75
<i>Finnország</i>	7,4	8,2	8,65	9,07	9,29	9,91	10,47
<i>Svédország</i>	14,3	15,7	15,76	16,5	16,53	17,14	18,3
<i>Egyesült Királyság</i>	4,1	3,7	3,41	3,24	3,02	2,89	2,82

Forrás: Saját szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján

Az 1. táblázat adatai alapján látható, hogy az utóbbi években helyenként stagnáló vagy akár kismértékben csökkenő értéket mutat a biogazdálkodással érintett

területek arányának alakulása, azonban 2010-es helyzethez képest minden ország növelni tudta e típusú gazdálkodásba bevont területeinek arányát. Az országok közül kitűnik Ausztria, ahol 2016-ban a teljes mezőgazdálkodási terület 21,25%-án végeztek ökológiai gazdálkodást, így a legnagyobb ökológiai gazdálkodás terület aránnyal rendelkező ország. Ennek oka, hogy Ausztria már jóval az Unió védjegye előtt rendelkezett saját, biogazdálkodások kapcsán használt ellenőrző és tanúsító szervezetekkel, mint a BIO Austria, mely Európa legnagyobb biogazdálkodással foglalkozó szervezete, vagy az AMA-Biosiegel mely egy szigorú követelményű minőségbiztosítási rendszer. Megfigyelhető ugyanis, hogy azokban az országokban, ahol rendelkeznek Unió védjegy előtti tanúsító védjegyekkel, mint (pl. Dánia) sokkal nagyobb a biogazdálkodásba bevont terület mértéke, hiszen nagyobb a piaci igény ezekre a termékekre. Ebből adódóan nagyobb a bizalom a fogyasztói rétegben a termékek iránt, ismerik és megbíznak ezekben a termékekben valamint a magas jóléti színvonalból adódóan megengedhetik a drágább eladási áru bioélelmiszereket (Dér, 2002).

A területi arány növekedésével egyidejűleg a biogazdálkodással foglalkozó gazdálkodók száma is növekvő tendenciát mutat az Európai Unióban. Az alábbi 2. táblázat mutatja az Unió országokban a biogazdálkodók számának alakulását 2012–2017 közötti időszakban

2. táblázat: Az ökológiai gazdálkodással foglalkozók számának alakulása

<i>Ország/Év</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
<i>Belgium</i>	1 435	1 656	1 602	1 733	1 946	2 105
<i>Bulgária</i>	2 754	3 854	3 893	5 919	6 964	:
<i>Csehország</i>	3 907	3 910	3 866	4 121	4 271	4 426
<i>Dánia</i>	2 651	2 563	2 538	2 984	3 306	3 637
<i>Németország</i>	23 032	23 271	23 717	25 078	27 636	29 764
<i>Észtország</i>	1 478	1 553	1 542	1 629	1 753	1 888
<i>Írország</i>	:	1 351	1 275	1 710	1 765	1 725
<i>Görögország</i>	23 448	21 986	20 186	19 604	20 192	:
<i>Spanyolország</i>	30 462	30 502	30 602	34 673	36 207	:
<i>Franciaország</i>	24 425	25 467	26 466	28 884	32 266	36 691
<i>Horvátország</i>	1 413	1 583	2 043	2 805	3 546	:
<i>Olaszország</i>	43 831	45 965	48 662	52 609	64 227	:
<i>Ciprus</i>	719	746	743	1 032	1 174	1 175
<i>Lettország</i>	3 496	3 490	3 475	3 634	4 145	4 178

<i>Ország/Év</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>2017</i>
<i>Litvánia</i>	2 511	2 570	2 445	2 672	2 539	2 478
<i>Luxemburg</i>	:	83	79	88	93	103
<i>Magyarország</i>	1 560	1 682	1 672	1 971	3 414	3 642
<i>Málta</i>	12	9	10	11	14	13
<i>Hollandia</i>	1 658	1 650	1 457	1 475	1 557	1 696
<i>Ausztria</i>	21 843	21 863	22 184	23 070	24 213	24 998
<i>Lengyelország</i>	25 944	26 598	24 829	22 277	22 435	20 257
<i>Portugália</i>	2 833	3 029	3 329	4 103	4 246	4 674
<i>Románia</i>	15 280	14 553	14 151	11 812	10 083	7 908
<i>Szlovénia</i>	2 680	3 045	3 293	3 412	3 513	3 627
<i>Szlovákia</i>	362	343	403	420	431	439
<i>Finnország</i>	4 316	4 284	4 247	4 328	4 493	4 665
<i>Svédország</i>	5 599	5 584	5 406	5 605	5 741	5 801
<i>Egyesült Királyság</i>	4 273	3 908	3 526	3 434	3 402	3 479

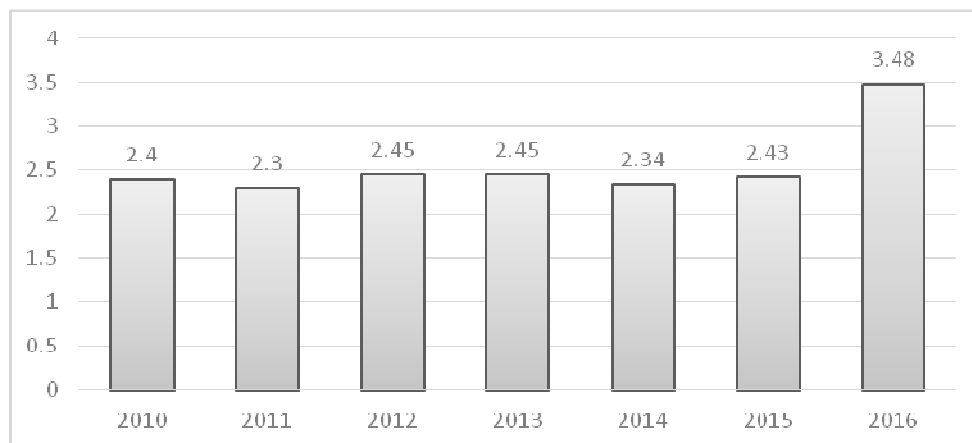
Forrás: Saját szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján

Megfigyelhető, hogy az ökológiai gazdálkodásba bevont területekkel (1. táblázat) arányosan nő a gazdálkodók száma is. A legnagyobb ökológiai gazdálkodási terület aránnyal rendelkező Ausztriában (1. táblázat) a biogazdálkodók száma a 2017-es felmérések alapján, 24998 fő mely a 2012-es 21843 fő-s adathoz képest 5 év alatt 12,63%-os növekedést jelent közel 3%-os terület növekedés mellett. A táblázatból látható viszont, hogy az alacsony vagy magas területi arány nem feltétlen jár együtt alacsony vagy magas gazdálkodó számmal egy adott országban. Például látható, hogy Franciaország, Olaszország vagy Spanyolország melyek terület arányban (1. táblázat) jóval alulmaradnak Ausztriával szemben ám mégis sokkal, több biogazdálkodással foglalkozó gazdálkodó van. A legnagyobb növekedés Franciaországban figyelhető meg ahol 5 év alatt 12266-al nőtt a biogazdálkodók száma ezzel szemben a legnagyobb hanyatlás Romániában történt ahol 2012-ben 15280 biogazdálkodó volt és ez a szám 2017-re 7908-ra csökkent 7372 gazdálkodóval közel felére.

Ökológiailag tudatos gazdaságok helyzete hazánkban

Magyarországon az ökológiai gazdálkodás alatt álló területe (1. ábra) 2010-2015 között hol kismértékben növekedett, hol csökkent, de alapvetően stagnáló állapotot mutatott. 2016-ban azonban ugrásszerű növekedés tapasztalható a biogazdálko-

dással érintett területek arányait tekintve. Az alábbi ábra a Magyarországi ökológiai gazdálkodások terület arányának változását mutatja a teljes mezőgazdálkodási terület arányában.

1. ábra: Az ökológiailag tudatos gazdálkodásba bevont területek aránya az összes, gazdálkodásba bevont terület arányában (%)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Az 1. ábrán megfigyelhető a 2010 – 2015 időszakra jellemző stagnáló állapot. Látható azonban a 2016-os „kitörés” ahol a terület arány az előző évhez képest 1,05%-os növekedéssel 3,48%-os értéket ér el. A növekedés oka feltehetőleg a 2015-ben Vidékfejlesztési Program keretén belül nyújtott támogatások a biogazdálkodások növelése érdekében. A program célja 2020-ig 350 000 hektárra növelni a biogazdálkodással foglalkozó területek nagyságát. A 2015-2016 között tapasztalható növekedést figyelembe véve, e tendencia követése esetén az említett cél könnyen meg is valósulhat.

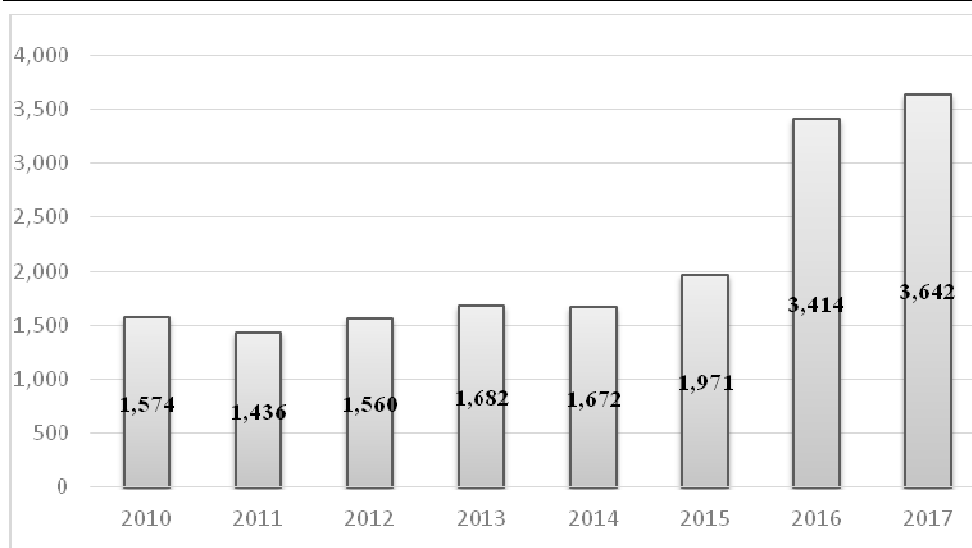
Magyarországon a termelt biotermékek közel 90%-a hazai feldolgozás hiányában nyersanyag-ként áramlik külföldi kereskedőkhöz, a legtöbb késztermék a hazai piacon import (Frühwald, 2012). Az alábbi, 3. táblázat a teljes biogazdálkodás alatt álló területek különböző típusainak megoszlásának változását mutatja 2010 – 2017 között.

3. táblázat: Biogazdálkodás alatt álló területek megoszlása*Magyarországon (ha)*

Megnevezés/Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Szántó-földi növények összesen</i>	46 948	50 770	54 548	53 464	53 464	51 840	68 675	75 097
<i>Ültetvények összesen</i>	5 713	5 297	5 218	5 645	5 056	5 923	8 260	9 964
<i>Rét, legelő</i>	64 056	64 312	68 180	68 917	63 635	64 742	104 869	109 199
<i>Ugar, zöldtrágya</i>	10 861	4 023	2 663	2 992	2 686	7 230	4 518	5 422
<i>Egyéb</i>	26	27	24	0	0	0	0	0
Mind-összesen	127 605	124 428	130 633	131 018	124 841	129 735	186 322	199 683
<i>Ebből átállási terület</i>	30 021	22 617	24 330	18 731	13 608	35 573	95 023	95 200
<i>ökológiai terület</i>	97 584	101 812	106 303	112 288	111 233	94 163	91 299	104 482

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

2017-ben a teljes ökológiai mezőgazdálkodási területek közel 54%-án 109 199 hektáron található rét, legelő. A második legnagyobb területi felhasználási módozatot, közel 38%-ot a különböző szántóföldi növények pl. vetőmag, takarmányok termelése jelenti. Látható, hogy az ökológiai gazdálkodásba bevont területeken döntő részt szántóföldi növények vagy legelők gazdálkodás folyik a többi típus ezekhez viszonyítva rendkívül alacsony számban foglalkoznak. Hiszen ez a két típus fedti le 2017-ben a mezőgazdálkodási területek több mint 90%-át. Ennek oka, hogy az előbbi módozatoknál az átállás és a gazdálkodás könnyebb, valamint kevesebb költséggel jár a termelés, továbbá szempont az előbbieken említett hazai feldolgozás hiánya is. Mindezek miatt a gazdálkodók javarészt különböző nyersanyagokat exportálnak és a kész élelmiszerek importként jutnak el a fogyasztók számára. Megfigyelhető a táblázatból továbbá, hogy a 2010–2015-ös időszakra jellemző kevés átállási terület növekedést mutat 2015-2017 között. Ennek oka a Vidékfejlesztési Program keretén belül nyújtott támogatás, továbbá a támogatás hatására megugrott azoknak a gazdálkodóknak a száma (3. ábra), akik biogazdálkodásra akarnak átállni. A területi arány tulajdonságai alapvetően igazak az ökológiai gazdálkodók számának alakulására is.

2. ábra: Biogazdálkodók számának alakulása Magyarországon (fő)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A biogazdálkodással érintett mezőgazdasági területek összesített mérete 2010 és 2014 között 120 000 – 130 000 hektár között mozgott, ami a teljes mezőgazdálkodási terület 2% - 2,4%-a. Arra, hogy a mezőgazdálkodási területek nagyon kevés részén végeznek biogazdálkodási tevékenységet, illetve a biogazdálkodók számának alakulása is viszonylag alacsonyra tehető magyarázat lehet a magasabb termelési költség, a szigorúbb szabályok illetve a hosszú átállási idő is. Ezeket kompenzálni lehet több odafigyeléssel és támogatással, melyet jól mutat, hogy 2015–2016 között a statisztikák „kiugrottak” ebből a stagnáló állapotból. Ebben az egy évben a biogazdálkodással érintett terület közel 200 000 hektárra nőtt, amely 3,5%-át teszi ki a teljes területnek valamint a gazdálkodók száma is közel 4000-re emelkedett.

Hazai piac helyzete

A bioélelmiszerek iránti kereslet Magyarországon igen alacsony. A növekvő területi és gazdálkodói szám ellenére még mindig elenyésző a hazai fogyasztásra előállított biotermék, valamint a fogyasztók jelentős része még mindig inkább az olcsóbb hagyományos úton előállított élelmiszereket választja. Mivel a biotermékek előállításának költsége nagyobb, mint a hagyományos módszeren alapuló termékeknél ezért azokat a gazdálkodó a nyereség érdekében kénytelen drágább eladási áron értékesíteni. Habár a fogyasztók alapvetően pozitívan állnak hozzá a termé-

kekhez annak egészséges és környezetkímélő tulajdonsága miatt, mégis vásárláskor nagyon kevesen választják a hagyományos élelmiszerekkel szemben a bioélelmiszereket az árkülönbség miatt. A helyzetet tovább rontja, hogy a Magyarországon megtalálható fogyasztásra szánt biotermékek jelentős része külföldről származó import termék, ezáltal az egyébként is kevés hazai termelő még inkább háttérbe szorul (Mile, 2015). Ennek oka, hogy hazánkban rendkívül alacsony számban foglalkoznak feldolgozással, aki pedig foglalkozik nem képes elérni a fejlettebb technológiájú termelő eszközökkel rendelkező nyugat-európai feldolgozóipari minőségét. Ezen okok miatt kicsi hazánkban a belföldi felvevő piac. Az itthon termelt biotermékek jelentős része – főleg nyersanyag és takarmány –, közel 80%-a exportként kerül értékesítésre. A hazai gazdálkodók értékesítési lehetősége belföldön kiterjed a hagyományos, illetve biopiacon történő értékesítésre, igaz csak kis mennyiségben. E helyzet megoldása egyrészt a biogazdálkodások támogatása, gazdálkodásra való átállás ösztönzése támogatásokkal, amelynek már a 2015-ös Vidékfejlesztési Program biogazdálkodásra fordított támogatásánál megfigyelhető a pozitív hatása.

Biogazdálkodás tanúsítása

A bioélelmiszerek piacra juttatásában kulcsfontosságú szerepet töltenek be a védjegyek. Mivel az biotermékeknek szigorú követelményrendszernek kell megfelelniük ezért elengedhetetlen a tanúsításuk, azaz, a fogyasztók számára a szabályrendszerből adódó minőség garantálása. Azt, hogy valaki ökológiai gazdálkodást végezhet-e vagy nem, alapvetően két tényező határozza meg. Az egyik az Unió, illetve a hazai jogszabályok betartása, a másik pedig, hogy az Európai Unióban így hazánkban is csak akkor szabad bioterméket forgalmazni, és termelni, hogyha egy ellenőrzési rendszer keretein belül termelték és rendelkeznek erről igazolással. Ez az igazolása az ellenőrző szervezetek által kibocsátott, tanúsítványainak terméken való feltüntetését jelenti. A tanúsítványok vagy úgynevezett tanúsító védjegyek betöltött szerepüket tekintve, nem sokban különböznek a hagyományos értelemben vett védjegyeiktől, mindkettő célja a garancia és a felismerhetőség biztosítása a fogyasztók számára. Mivel a tanúsító védjegyekhez minden esetben tartozik szabályzat, ezáltal úgy különböztetik meg a termékeket, vagy szolgáltatásokat más áruktól, hogy a tanúsítvány garantálja a fogyasztók számára azt, hogy a kérdéses termék valóban megfelel a hozzá a tartozó szabályoknak, követelményeknek, vagyis a bioélelmiszerek kapcsán, a tanúsítvány lényege annak garantálása, hogy a terméket valóban az ökológiai gazdálkodás jogszabályainak és követelményeinek megfelelően termelték. A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény 101.§ (1)

bekezdése alapján a tanúsító védjegy meghatározott minőségű vagy egyéb jellemzővel rendelkező árukat vagy szolgáltatásokat azzal különböztet meg más áruktól vagy szolgáltatásoktól, hogy minőségüket vagy jellemzőjüket tanúsítja. A világon számos szervezet alakult az ökológiai gazdálkodásból származó termékek tanúsítása céljából. Az egyik legrégebbi, főként német nyelvterületen használatos szervezet a Demeter (hvg.hu, 2010) melyet az egyik legmegbízhatóbb szervezetnek tartanak Európán belül. Az Európai Unióban forgalmazás kapcsán két típusú védjegy használatos, az Európai Unió jelzés és a nemzeti védjegy. Az Európai Unió egy egységes zöld logó melyet minden tagországnak fel kell tüntetnie a termékein a fogyasztók számára. Főbb célja az egységesítés, ezáltal segítve az Unión belüli termékek áramlását. Az Európai Unió védjegyen kívül hazánkban két szervezet bocsát ki tanúsítványokat. Az egyik a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft (HU-ÖKO-01) és a Hungária Öko Garancia Kft. (HU-ÖKO-02). Hazánkban tehát ennek a két szervezet ellenőrzése alatt működhetnek, illetve kaphatnak tanúsítványt a biogazdaságok. A tanúsító szervezetek „szerepét” olyan független szervezetek láthatják el, amelyek rendelkeznek a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal elismerésével és a Nemzeti Akkreditáló Hatóság akkreditációjával. A szervezetek által tanúsított termékek csomagolásán szerepel a hazai tanúsító szervezet kódja attól függően, hogy melyik szervezet ellenőrzése alatt termelték, továbbá kötelezően szerepelnie kell rajta az Európai Unió ökológiai gazdálkodás logójának, illetve bizonyos esetekben a termékeken megtalálható az „ellenőrzött ökológiai gazdálkodásból származó” szöveg. Ez az a három tulajdonság, amivel a fogyasztók alapvetően megtudják különböztetni a hagyományos termékektől illetve „megóvni” magukat egy esetleges csalástól (Pullai, 2018). A két szervezet tanúsítási, illetve ellenőrzési gyakorlatában lényeges különbség nincs illetve, nem is lehet, mivel mindkét szervezet ugyanazon törvény keretein belül végzi a dolgát. Az ökológiai gazdálkodás elkezdésének első lépése, hogy a gazdálkodó bejelentkezik valamelyik tanúsító szervezethez, ezzel egyidejűleg elindul a tanúsítás kérelmezése is. Ezután a különböző díjak, mint az ellenőrzési eljárás, szerződési díj kerül számlázásra, melynek rendezése után a gazdálkodó kézhez kapja az üzemleírást, feltételrendszert, formanyomtatványokat, majd miután a szervezet kijelölte az ellenőrző személyt, meg is kezdődik az első ellenőrzés. A szolgáltatási és az ellenőrzési díj a tevékenységtől illetve a terület nagyságától függő meghatározott ajánlat, valamint ezektől teljesen független, évente fizetendő alapidíj. Ha a szerződésben nincs külön meghatározott időpont, akkor a gazdálkodónak már a szerződéskötést követően be kell tartania az előírt követelményeket. Ha a gazdálkodó növény, vagy állattenyésztést végez, akkor szükség van egy úgynevezett átállási időre (általá-

ban három év), melynek oka, hogy az érintett földterület teljesen megtisztuljon a káros szermaradványoktól. Az átállási idő alatt a termékeket nem lehet biotermék-ként árusítani, azonban minden követelményt be kell tartani. Az ellenőrzés általában évente egy alkalommal történik, előzetes bejelentkezést követően, azonban előfordulhatnak olyan esetek, amikor további, esetenként bejelentés nélküli ellenőrzést végeznek (Roszík, 2015). A szervezetek ellenőrzéseik során megvizsgálják a kérdéses területeket, hogy a követelményeknek megfelelően folyik-e a termelés, nincs-e nyoma szintetikus szereknek, külső erőforrások felhasználásnak, például tiltott növény védőszer vagy műtrágya használata, szennyezés, vagy GMO szennyeződés, gyanú esetén pedig akár mintavétellel is ellenőrizhetik a termékeket. (Roszík, 2015). Abban az esetben, ha valakinél visszaélés gyanúja (beleszámítva a tévedés és elsodródás esetét is) merül fel és ez be is bizonyosodik, nem zárják ki a szervezetből azonnal, azonban a gazdálkodónak előről kell kezdenie a 3 éves átállási folyamatot, ami a legtöbb esetben az idő és a bevétel kiesés miatt a biogazdálkodással való foglalkozás abbahagyásával jár a gazdálkodó részéről. Előfordulhatnak olyan esetek is, amikor valaki hagyományos gazdálkodásból szeretne átállni ökológiai gazdálkodásba viszont nem azonnal a teljes a gazdálkodási területén, hanem csak egy részén. Habár a teljes mezőgazdálkodási terület egy időben történő átállítása ideálisabb módszer, azonban az úgynevezett párhuzamos gazdálkodás is engedélyezett a tanúsító szervezeteknél, ilyenkor csak a gazdálkodó a területeinek egy részén kezdi meg az ökológiai gazdálkodási követelmények szerinti termelést, a többi területen hagyományos gazdálkodást folytat, azokat csak később, fokozatosan vonja be az ökológiai gazdálkodásba. Ennek hátránya, hogy az átállás sokkal nehezebb, mivel figyelni kell, hogy a termelési folyamat során a két termék ne érintkezzen egymással, illetve a hagyományos gazdálkodás során használt eszközök se érintkezzenek az ökológiai gazdálkodásba bevont eszközökkel (Pullai, 2018). A szervezetek ellenőrzési tevékenységükben különbség, hogy a kötelező jogszabályilag meghatározott ellenőrzés (növénytermesztés, vadon termő növények gyűjtése, gombatermesztés, méhészet, állattartás, feldolgozott ökológiai takarmányok előállítása, kis- és nagykereskedelem, 'élelmiszer feldolgozás, raktározás, import ökobor) mellet, saját feltételrendszerrel a Hungária Öko Garancia ellenőrzi és tanúsítja a strucc és emutartást illetve a Biokontroll Hungária ellenőrzi és tanúsítja a tömegétkeztetést, vadtartást, nyúltartást és fűrtartást. Céljaik nagyjából megegyezők, melyek többek közt a függetlenség megtartása szolgáltatás nyújtásakor (politikai, kereskedelmi befolyás mentesség), a pontos, biztonságos ellenőrzés, hogy minden tanúsított termék valóban megfelel az előírásoknak, fenntartható mezőgazdaság szélesebb körben való elterjesztése, fejlesztése. Céljuk még

továbbá, hogy a hazai termelők mind hazai mind nemzetközi piacon versenyképesek maradjanak és a fogyasztóknak hiteles garanciát nyújtsanak a termékeket illetően.

A biogazdálkodás helyzetének jobb megismerése és elemzése érdekében interjút készítettem egy biogazdálkodóval, hogy egy ebben a gazdálkodási világban ténylegesen szereplő személy nézőpontjából is elemezhessem a témát. A megkérdezett Békés megyei gazdálkodó szerint a legnagyobb problémát a már előzőekben említett átállási idő jelenti, ahol a magas költséggel járó termelés ellenére nem tudják drágábban, biocimkével ellátva forgalmazni a termékeiket. Ennek kompenzálásra az átállási folyamat alatt támogatásokat kapnak, ami segít „átvészelni” ezt a nehéz időszakot, majd az ellenőrzéseken való megfelelés után jogosultak is a tanúsítványra. Erre nagy szükség van a hazai piac helyzete miatt. Az értékesítés legnagyobb részt nyersanyagként külföldre kerül exportként, ahol nélkülözhetetlen a tanúsítvány megléte. Ahogy már említést nyert hazánkban hiányzik a belföldi számottevő mértékű felvevőpiac, az értékesítés mindössze hazai lehetősége kisebb piacokon, biopiacokon történik általában kis mennyiségben. A hagyományos piacon a tanúsítványok megléte elvárt mivel természetesen bizalmat ébreszt és garanciát vállal a fogyasztóknak, a különböző biopiacokon viszont előírás. A termelés gazdaságossága nagyban függ a biotermék fajtájától. A magas termelési költséget kompenzálja a magasabb eladási ár, azonban mivel a hazai értékesítés, feldolgozás egyszerűen hiányzik, ezért érdemes olyan termékeket termelni gazdaságosság érdekében melyet nyersanyagként lehet exportálni nagy mennyiségben, azaz melynek nagy a külföldi felvevő piaca, (pl. paprika melynek szinte végtelen). Hazánkban ráadásul – legalábbis látszólag – nincs akkora kultúrája a bioélelmiszereknek mint más országokban. A fogyasztók ösztönzésére nagyobb hangsúlyt lenne érdemes fektetni, melynek legjobb módja a vásárlók megismertetése a biotermékekkel, esetleges ingyenes mintákkal, kóstolókkal, annak érdekében, hogy összetudják hasonlítani az ipari termeléssel készült termékekkel. A védjegyek tehát fontos szerepet játszanak a termékek piacra juttatásában, mivel garanciát illetve átláthatóságot biztosítanak a fogyasztók számára, egyetlen hátránya az, hogy az átállás éveket vesz igénybe, viszont ez kompenzálva van támogatásokkal. Nagyon kevés területen végeznek biogazdálkodást, hagyományos mezőgazdálkodáshoz képest, ami egyrészt betudható a szigorú feltételrendszernek illetve annak, hogy a magas termelési költség miatt nem gondolják gazdaságosnak az emberek. Ez utóbira megoldás lehet a minél több támogatás mely ösztönző hatással bír, mint ahogy a 2015-ös évtől kezdődő növekedés is mutatja. Magyarországon az európai viszonylathoz képest is kevesen foglalkoznak az ökológiailag tudatos gazdálkodással, és

habár hazánkban nincs kifejlett kultúrája a bioélelmiszer fogyasztásnak, mint más országokban, de lassanként egyre többen ismerik és fogadják el ezeket a termékeket.

Következtetések, javaslatok

A mezőgazdálkodás környezetre gyakorolt hatása jelentős, és a nagyüzemi termelésről nem mondható el, hogy pozitív hatással van a környezetre illetve fenntartható fejlődés követelményére. Ezért fontos a környezetbarát ökológiai szemléletű gazdálkodás térhódításának elősegítése, mely megőrzi a természeti erőforrásokat, biodiverzitást és környezetbarát módszereken alapszik. A környezetkárosító hatása ellenére a világ, így az Európai Unióban is a mezőgazdálkodási területek döntő részén ipari termelést végeznek (1. táblázat). Ennek általános oka, hogy az ökológiai gazdálkodás szerinti termelés drágább és sokkal nehezebb, kockázatosabb folyamat, mintha szintetikus szereket is használnának. A drágább termelésből adódóan az eladási ár is drágább, mint a hagyományos élelmiszerek, nyersanyagok esetében, de függ az adott ország népességének jóléti szintjétől is. Ausztria esetében is látható (1. táblázat), hogy a nagyobb jóléti színvonal, a megbízható tanúsító szervezetek miatt nagyobb a piaci igény a biotermékekre. Magyarországon még Európai viszonylatban is rendkívül alacsony az ökológiai gazdálkodásba bevont területek aránya (1. ábra), amely az 2010 – 2015-ös években „beragadt” egy 2,3 – 2,4% között mozgó stagnáló állapotba. Ebből a 2016-os évben tudott „kiugrani”, mely a 2015-ben elfogadott Vidékfejlesztési Program keretében nyújtott támogatásokhoz köthető. A program keretében támogatásokat nyújtanak az ökológiai gazdálkodással foglalkozóknak, amely jól láthatóan pozitív hatással van az ágazatra hiszen, a korábbi 2,3 – 2,4%-os arányú stagnáló állapotból 3,48%-ra sikerült nőnie a területeknek, valamint ezzel egyidejűleg a biogazdálkodók száma is növekedést mutatott (2. ábra). A növekedés ellenére még mindig rendkívül alacsony gazdálkodók és a gazdálkodással foglalkozók száma. Ennek egyik oka a drágább élelmiszerekből adódó alacsony piaci igény hazánkban. A másik a hazai feldolgozás hiánya, az itt termelt élelmiszerek közel 90%-a nyersanyagként kerül exportra, még a késztermékek nagy része hazánkban külföldi importtermék (Frühwald, 2012). A biogazdálkodásra való áttérés, vagy belekezdés alapvetően nem egy visszatartó erő. Két ellenőrző szervezet közül választhatnak a gazdálkodók, melynek követelményrendszere és ellenőrzési folyamata nagyjából azonos. A gazdálkodók segítséget kapnak a termelési követelményeiről, feltételrendszeréről, még akár a szerződéskötés előtt is. A követelmények betartása, alapvetően nem jelent problémát. Az egyik legnagyobb probléma az úgynevezett átállási idő (ált. 3 év) amíg a föld teljesen megtisztul a szermaradványoktól. A gazdálkodónak a

biogazdálkodásra jellemző magas költségekkel kell termelnie azonban az élelmiszereit nem, adhatja el bioélelmiszerként annak ellenére, hogy a termelési folyamatokat annak követelményeinek megfelelően végzi. Ez jelentős bevétel kiesést jelent, ami az egyik legnagyobb visszatartó erő a biogazdálkodásra való áttérésben. Ugyanakkor a tanúsítványok elengedhetetlenek a gazdálkodók számára az értékesítéseik során. A szigorú követelményrendszer, illetve a fogyasztók elvárása miatt szükség van a megfelelő garancia biztosítására, valamint még inkább növeli a biotermékek tanúsításának fontosságát az a tény, hogy hazánkban igaz a hagyományos piacokon elkerülhető viszont az exportnál, ami a hazai értékesítés jelentős részét teszi ki elengedhetetlen a tanúsítványok megléte. Megoldást egyrészt a belföldi feldolgozó ipar fellendítése, korszerűsítése másrészt a fogyasztásra való ösztönzés jelenthetné.

Irodalomjegyzék

- Roszík, P. (2015): Az ökológiai gazdálkodásról gazdáknak közérthetően Budapest, Biokontroll Hungária Nonprofit Kft.
- Dér, S. (2002): Az ökológiai gazdálkodás helyzete Európában, *Agro Napló* 4 (3)
- Hofer, M. (2009): Bioélelmiszerek fogyasztásának tendenciája Magyarországon, Doktori értekezés, Győr
- Mille, C. (2015): Versenyképes biogazdálkodás Magyarországon a termelő szem- szögéből, *Taylor: Gazdálkodás-és Szervezéstudományi folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására közleményei 3-4*, pp. 324-331.
- Domokos, E. - Némethy, S. - Kárpáti, Á. (2012): Mezőgazdaság környezeti hatásai, Pannon Egyetem (Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0012_mezogazdasag/adatok.html, letöltve: 2018.08.12.)
- ÖMKi (2012): Az ökológiai gazdálkodás hazai helyzete – Trendek és kitörési pontok Konferencia kiadvány (Forrás: http://orgprints.org/22769/1/konferencia_kiadvany.pdf, letöltve: 2018.09.14.)
- Pullai, K. (2018): Mitől öko a bio? Bevezetés az ökológiai gazdálkodásba, *Agrofórum Online* (Forrás: <https://agroforum.hu/szakcikkek/okologiai-gazdalkodas/mitol-oko-bio-bevezetes-az-okologiai-gazdalkodasba/>, letöltve: 2018.09.24)
- European Commission Agriculture and Rural Development DG (2018): Organic Farming (Forrás: <https://ec.europa.eu/agriculture/organic/organic-farming/>, letöltve: 2018.08.26)

- Központi Statisztikai Hivatal (2017): Ökológiai gazdálkodásba bevont mezőgazdasági területek (2005-2016) (Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ua001.html, letöltve: 2018.08.10.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2017): Biogazdálkodás alatt álló terület (2000-2016) (Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tsdpc440.html, letöltve: 2018.08.10)
- EUROSTAT (2018): Organic operators by status of the registration process, from 2012 onwards (Forrás: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=org_coptyp&lang=en, letöltve: 2018.08.26)
- Bio-termékek: mit jelentenek a különböző védjegyek?, 2010, hvg.hu (Forrás: https://hvg.hu/shake/20100809_bio_termek_vedjegyek, letöltve: 2018.09.24)
- A mezőgazdasági termékek és élelmiszerek ökológiai gazdálkodási követelmények szerinti tanúsításáról, előállításáról, forgalmazásáról, jelöléséről és ellenőrzésének eljárásrendjéről szóló 34/2013. (V. 14.) VM rendelet (hatályos 2017.08.18-tól)
- A védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (hatályos 2018.01.01-től)

Abstract

In the last decades the potential and the interest in organic farming has gradually increased. Despite of the growing tendency, the number of the organic farms are still low in the European Union, which may present a solution to support farmers and encourage organic food consumption. This is true of Hungary too, and the main reason is that most of the organic products are exported as raw material and most of the finished organic products in Hungary are imported goods due to the lacking in domestic markets and processing. In the marketing of organic foods, the trademarks play a key role because it guarantees for the consumers the organic products meet the requirements and they can distinguish it from the non-organic foods. The aim of this article is to analyze the situation of the organic farms in the European Union, present the structure of the national certification bodies and the importance of the trademarks.

Keywords: trademark, organic farming, organic Food